

ROCK MÜZİK TARİHİ

SEVAN AMİROĞLU

YÜZYILIN BAŞINDA GENEL PANORAMA

20. yüzyılda müzikte büyük ve köklü değişimler gerçekleşmiştir. Sesin kaydedilmesi ve geniş kitlelere arz edilebilmesi bu değişimlerin en önemlilerinden biridir. Unutmamak gerekir ki başlangıcından itibaren dinleme eylemi, en az bir icracı ve dinleyici varlığını zorunlu kıldığı için doğası itibarı ile sosyal bir eylemdir. Kayıt teknolojisi ise dinleme eylemiyle ortaya çıkan ilişkinin aynı mekanda kurulması zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Bu teknoloji, kitle müziği tarihinde merkezî bir role sahiptir.¹

Elbette yüzyılın başında hem sosyolojik hem teknolojik koşullar bugünkünden oldukça farklıydı. Edison'un patentlediği fonograf yüzyılın başlarında kullanıma girdi. Onun kaydettiği müziklerin yaygın adı 'konserve müzik' (*canned music*) idi. Bu terim ise üzerine kayıt yapılan silindir formlu malzemeden yola çıkılarak oluşturulmuştu. Bundan önce evde müzik dinlemek, birinin piyano çalması durumunda mümkündü ve yüzyılın başında bu müzik yaşlılar içindi. 1930'lu yıllarda gramofon, 1950'li yıllarda manyetik bant kullanıma sunuldu. Teknolojinin gelişimi dinleyicinin de yeni siyasetler üretebilmesini sağladı. Öyle ki bugün kulaklığınızı takıp arka plandaki dünyayı tamamen susturabilirsiniz.

DANS, KİTLE MÜZİĞİ, RAGTIME

Kitle müziği, yani popüler müzik tanımını genel bir şemsiyedir ve bu şemsiyenin altına herhangi bir müzik türünü sokabiliriz; bu kavram, içinde birçok alt türü ve yönelimi barındırır; herhangi bir ticari müzik türü bu ana kavram başlığı altına sokulabilir. Örneğin askerî müzik, dinsel müzik, çocuk şarkıları, rock, halk müziği gibi müzikler, popüler müziğin düzenli olarak beslendiği çeşitli kaynaklardır; ancak bu kaynakların popüler müzik başlığı altında incelenmesi için format gereği yeniden düzenlenerek ticari amaçla üretilmiş ve kitlelerin tüketimine sunulmuş olması gerekmektedir. Yeniden düzenleme işlemi bir tür standardizasyon, ayrıştırma ve kitle tüketimine hazır hâle getirir.

20. yüzyılın başlangıcında bugünkü popüler müziğin ilk hâli diyebileceğimiz *ragtime* ortaya çıktı. Daha önceki dönemde müzik, ismini dansın kendisinden almaktaydı. Örneğin vals, *minuet*, *ragtime* vb. türler, tekrar eden sabit motifler ve ritmik yapı sayesinde dans müziği olarak da hizmet veriyordu. Yüzyılın başında gençliği erotizme davet eden ve toplumsal bir değişim talep eden *ragtime*, önceleri 'zırzopluk' olarak görüldü ve müzik olarak dahi addedilmedi; ancak zamanla müzik tarihindeki yerini aldı; tıpkı bugünkü *rock* müzik gibi zamanla eskidi, yaşlıların müziği oldu; yerini caz ile *rock'n rolla*, 1960'lar da ise *rock* müziğe bıraktı.

Bu yüzyılın başlangıcından itibaren dans, toplumsal hayatın önemli bir parçasıdır. Bir önceki yüzyılın dansı olan vals ve benzerleri yine yaşlılara özgü bir aktivite olarak gençlerin dansı olmak-

tan çok uzaktı. Yeni danslar doğrudan bir erotizm göndermesi yapabiliyordu. Kaydedilmiş müzik, bu dansların evde çalışılıp kamusal alanda icrasına da imkan tanıdı. Dans salonları gündelik hayatta yerini aldı, dansa eşlik eden yeni şarkılar da genelde fazla çeşitlilik göstermiyordu. Müzisyenler bu dans salonlarında aynı şekilde tekrar eden motifler içeren kırsal ezgiler ile Afrika müziğinin canlı ritimlerini birleştiren yeni popüler ezgiler icra ediyorlardı. Repertuar pek geniş değildi, art arda üç saat boyunca aynı eser icra edilebilirdi. Müzik endüstrisi, ki temelleri yine 1900'lerin başında atılmıştır, 1950'lere kadar popüler müzik olarak neredeyse tamamen dans müziği üretmiştir. Yüzyılın başında dans salonlarına ancak ebeveynleri ile gidebilen gençler 1950'lerde partnerleri ile gitmeye başladılar.

CAZ VE BLUES

Ragtime 1920'lerde yeni sentezlerle yerini caz ve *blues* müziğine bıraktı. Bu müziklerde de dans ön plandaydı; özellikle *bluesta*, partnerlerin yakınlığı ön plandaydı. 1930'ların ortalarından itibaren dans orkestralarının yerini, hareketli parçalar çalan ve dans edenlerin onlara uyması gerektiğini düşünen *swing* orkestraları aldı. *Teenager* tanımı bu yıllarda ortaya çıktı; orkestralarda yakışıklı lider geleneği bu yıllarda başladı. Yepyeni danslar icat edildi. *Rock'n roll* müziğinin temeli olacak ritimler ortaya çıkmaya başladı. Artık genç nesli zaptetmek için dans salonlarına polis çağrılıyordu. Hızlı *swing* müziğine eşlik eden danslar o denli garipleşti ki bu müziğin dinlenmek için olduğu, dans edenlere göre olmadığı konuşulmaya başlandı. 1940'lı yıllarda orkestraların repertuarı 200 şarkıyı geçmişti. *Swing* sunduğu bir diğer yenilik de beyazları ve siyahileri orkestralarda bir araya getirmesiydi. Bu orkestraların çaldığı doğaçlama bölümler bir soruna yol açtı; plak üzerine yapılan kayıtların solo bölümleri doğaçlama olduğundan ve her canlı performans bir diğerinden farklı olduğundan ezberlediği şeyi duymak isteyen dinleyici hayal kırıklığına uğruyordu. Böylece 20 tane plağı haznesinde barındırabilen *jukebox*, kafelerde yerini aldı; radyo popülerlik kazandı. Geniş orkestralar azaldı, müzisyenler yavaş yavaş işlerini kaybettiler. 1950'lerde orkestraların mottosu 'İkinci kez aynen çalamayacağın şeyi çalma' oldu.

ROCK'N ROLL

1950'lerde ortaya çıkan bir diğer yeni yönelim, sanatçı isimlerinin kayıtların üzerinde yer almasıdır. Yakışıklı ve sesi eğitilmiş sanatçılar bu döneme damgasını vurmuştur. Frank Sinatra, adı plak üzerine basılan ilk sanatçılar arasında yer alır. *Rock* müziğinin kaynağı olarak gösterilen *rock'n roll* bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu müziğin diğer kaynakları arasında *blues*, folk ve *country* türleri de yer alır. *Rock'n roll* orkestralarında yer alan müzisyenler çoğunlukla 1940'ların sonuna doğru dağılan *swing* orkestralarındaki müzisyenlerdir. Özetlemek gerekirse *rock* müzik tek başına bir müzik türü değildir. Tıpkı *ragtime* nasıl *cakewalk*, folk ezgileri, piyano repertuarı gibi o dönemin popüler müziklerinin belli oranlarda sentezlenmesi ile ortaya çıkmışsa aynı durum *rock* müzik için de geçerlidir. *Rock* müzik, 1950 yılında dolaşımda olan müziklerin çeşitli şekillerde sentezlenmesinden doğmuştur. Popüler müziğin genç kitleyi hedefleyen, *rock'n roll* müziğinin yerini alan ve o dönemde topluma değişim çağrısında bulunmayı üstlenmiş dalıdır.

Rock müzik değişim çağrısını o denli şiddetle dile getirmiştir ki kültür endüstrisinin şablonlarını dahi değiştirmeye zorlamıştır. Sosyal teori eleştirmenleri, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında kalabalık kitlelerin belirmesiyle ilk başta 'izler kitle' terimini kullandılar. Şehirlerin büyümesi ile artan kalabalık genelde göçler ile büyüyordu ve izleye-

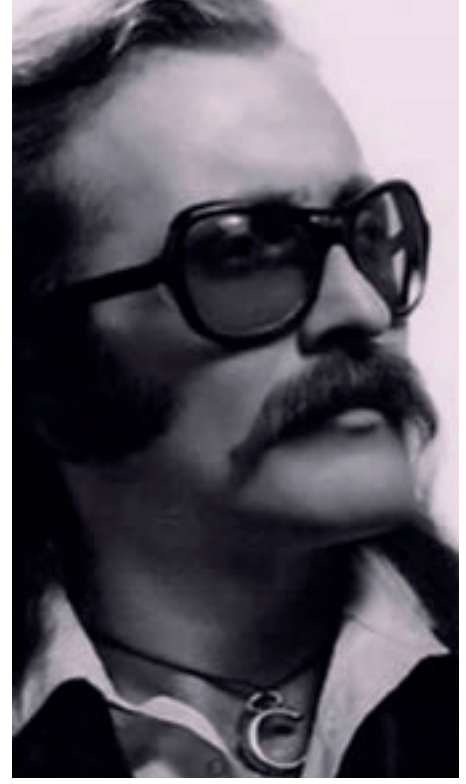
rek öğreniyordu. Yüzyılın ortalarına dek bu kalabalığın filmlerde ve radyolarda (daha sonra televizyonlarda) yer alan görüntü ve mesajlardan doğrudan etkilenen akılsız ve pasif bir yığın olduğu düşünüldü; izler kitle manipüle edilebilir bir pazar olarak kurgulandı. Ancak 1960'lardan itibaren sonraki Amerikan medya sosyolojisinde yapılan alt kültür analizleri tüketicilerin ilgisinin değişimi üzerine yoğunlaştı ve izler kitlenin aktif rolü vurgulanmaya başladı. Bunda *rock* müzik ve oluşturduğu kültürün etkisi büyüktür. 1970'lerde popüler müziğin merkezi hâline geldikçe *hard rock*, *heavy metal* ve *punk* gibi yeni türler, kitle müziğinin gençleri hedefleyen koluna dönüştü. Bugün *rock* müzikten türeyen türler dahi eskide kalmıştır.

ETİMOLOJİ

Rock müzik ismi tahmin edeceğimiz üzere kaya veya taşla pek ilgili değil... Etimolojik açıdan *rock* kelimesi başlangıçtaki hâliyle öncelikle *blues* müziğindeki dansa gönderme yapar. Bu kelime ilk kez Trixie Smith'in vokali ile 1922 yılında kaydedilen "My Man Rocks Me" adlı şarkıda yer almıştır. *Rock'n roll* müziği ile birlikte kelime ritmi hızlı bir dans müziğini ifade etmeye başlamıştır. *Rock*, 1960'lardan itibaren *country*, *blues*, *rock'n roll* ve birçok yerel müziğin sentezi ile oluşan ve genç kitleyi hedefleyen müziklerin genel adıdır.

TÜRKİYE'DE ROCK MÜZİK

Rock müziğin Türkiye'de nasıl bir yol izlediğini ve sentezleme işleminin nasıl gerçekleştiğini açıklayabilmek için önce birkaç terime ihtiyacımız var. Evvela küreselleşme ve yerelleşme kavramları üzerinde çok kısaca duralım. Küreselleşme dünyanın tek tip tüketici kültürü egemenliğine girmesi, hükümetlerin kendi vatandaşlarının hakları konusunda sınırlar ötesi şirketlerin lehine anlaşmalar imzalaması, uluslararası ticaret yapabilme adına halkın refahının azalmasıdır. Küreselleşme tanım anlamı ile bir tür yerinden edilen yerelleşmedir (*de-localization*), yerelde köklenmiş ve yönetilmekte olan bütün aktivitelerin küresel aktörlerin yönetimine geçmesi anlamına gelir. Yerelleşme ise küresel trendin ser-

best dolaşımının bölge çıkarları lehine engellenmesidir. Küreselleşme kavramı değişim ve sosyal dönüşümü vurgularken yerleşme kavramı mevcut dominant kültürün 'saf'lığını korumaya vurgu yapar, değişime direnir. *Rock* müzik Batı sınırları ötesinde dolaşırken Batı medeniyetinin bu müzikten yerellik talep ettiğini belirtir; böylece otantik hâle dönüşecek ve orijinal kalacaktır, genel iddiası bu yöndedir. Globalizm, yani bir ideoloji olarak küreselleşme, yerel popüler şarkılara ulus kimliğinin baskısından kurtulma ve bireysel kimlik kazanma şansı verir. Diğer yandan da yerel popüler müzik arayışları uluslar ötesi kayıt firmalarına yeni ve daha geniş pazarlara ulaşma imkanı sağlar.

İki tanıma daha ihtiyacımız var: *appropriation* ve *syncretism*. *Appropriation* terimi (kendine mal etme, üstüne oturma) öncelikli olarak marjinalleştirilmiş müziklerden yapılan aktarımları ifade eder; ama aynı zamanda kullanıma sunma, kültürel yeniden haritalandırma, ödünç alma gibi birçok durumu ifade eden üst başlıktır. Bu terime yakından eşlik eden *syncretism* terimi ise daha ziyade uzlaşma ve müzikal bir araya gelişler (*fusion*) için kullanılan genel

bir başlıktır. Burada dezenformasyona sebep olmayan sentezler söz konusudur. Mesela *rap* veya *rock* kültürünün kendine daha güçlü ifadeler bulmak amacıyla çeşitli kültür veya müziklerle senteze girerek alt türler ortaya koyması *syncretism* örneğidir. Ancak bu türlerin diğer ülkelerdeki alt kültürlerle iletişime geçerek o kültürlerin kendini ifade edebilmesini mümkün kılan tek araç hâlini alması *appropriation* başlığı altında tanımlanmaktadır.

Popüler müzikte yer alan referanslar melezdir; kültürler arası, tarihsel (popüler müzik çoğunlukla kendi tarihselliğine gönderme yapar), coğrafi referanslar karışım hâlinde müzikal tasarıma eklenmiştir. Kültürel yeniden haritalandırma, güncel teknolojiyle düzenleme, estetik gibi parametreleri göz önünde bulundurarak müzikal malzemenin dinleyici kitlesinin talebi doğrultusunda düzenlenmesi ile meydana getirilen standardizasyon işlemi Türkiye'de *rock* müziğin öncüleri olarak bilinen Barış Manço, Erkin Koray, Cem Karaca gibi isimler ve Moğollar, Kurtalan Ekspres gibi gruplar tarafından 1970'li yıllardan itibaren gerçekleştirilmiştir. Genç kitlelere hitap eden

rock müzik ilk başta 'Hafif Batı Müziği' olarak adlandırılmış ve tepki görmüştür. Zamanla 'Anadolu Rock' olarak adlandırılarak yeniden haritalandırma işlemine maruz kalan *rock*, yerli bir vurgu kazanmıştır. Bugün ülkemizde birçok sanatçı ve grup tarafından *rock* müzik ve ondan türeyen alt türler icra edilmektedir. **Z**

1 Popüler müzik, ticari olarak üretilen ve kitlelerin tüketimine sunulan müziktir. Kendine ait bir pazara ve ekonomi sistemine sahiptir. Belirgin bir özellik olarak ses malzemesinin üretiminde sürekli değişen güncel teknolojiyi kullanır. Bu yüzden modern olanı ve güncel yönelimi ifade ediyormuş illüzyonunu yaratır.

Barış Manço ve Cem Karaca'nın birlikte performansı, "Uzun İnce Bir Yoldayım"

